

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

ОРГАН СІЮЗА СОВЕЦКІХ ПІСЬМЕНІКАУ БЕЛАРУСІ, КІРАЎНІЦТВА ПА СПРАВАХ МАСТАЦТВА ПРЫ СОВЕЦЕ МІНІСТРАУ БССР, МІНІСТРСТВА КІНЕМАТАГРАФІІ БССР і КАМІТЭТА ПА СПРАВАХ КУЛЬТУРНА-АСВЕТНЫХ УСТАНОУ ПРЫ СОВЕЦЕ МІНІСТРАУ БССР.

№ 36 (736)

Субота, 27 жніўня 1949 года.

Цана 50 кап.

Першая старонка.

Глыбокай літаратуры — мастацкую дасканаласць (перадачы артыкула).

Працаваць па-новому.

У Совеце Міністраў Беларускай ССР.

Другая старонка.

І. Карасёў.—Праасоўванне кнігі ў масе—адказная партыйная справа.

За глыбокую ідэйнасць і высокае майстэрства мастацкіх твораў.

О. Смалін.—Гэта і яго спадчына.

Трэцяя старонка.

В. Панкратэў.—Пісьменнік, рэвалюцыянер, філосаф.

І. Зямляч.—Валікі пісьменнік у апанцы большавіцкага друку.

Л. Нулава.—Пясняр свабоды.

Чацвёртая старонка.

К. Санніку.—Росквіт самадзейнага мастацтва.

Г.Т.—Маналог Фауста.

М. Клімковіч.—Новы твор на партызанскую тэму.

Б. Пяркоўскі.—Больш увагі рабоче-масавым бібліятэкам.

ГЛЫБОКАЙДЭЙНАЙ ЛІТАРАТУРЫ— МАСТАЦКУЮ ДАСКАНАЛАСЦЬ

Пасля гістарычных пастаноў ЦК ВКП(б) па пытаннях літаратуры і мастацтва, а таксама адпаведных пастаноў ЦК КП(б) Беларусі літаратура ў сваім развіцці дасягнула немалых поспехаў.

Значна пашырэння таматыка беларускай літаратуры, прычым галоўным чынам за кошт актуальнейшых праблем наш часу. Разам з тым узрасла ідэйная завостранасць мастацкіх твораў і іх мастацкая дасканаласць. Тым самым наша літаратура набыла яшчэ большую папулярнасць сярод масавага чытача.

Такія выдатныя майстры слова, як Я. Колас, А. Куляшэў, К. Крапіва, П. Броўка, М. Танк і другія, ўсёбагацілі нашу літаратуру новымі глыбокадэійнымі творамі, якія вызначаюцца і сваім высокім прафесійным майстэрствам. У іх творчай дзейнасці мы назіраем высільныя пошукі новых рыс і асаблівасцей нашай сацыялістычнай рэчаіснасці, удумлівае і глыбокае вывучэнне жыцця. Імяна дзякуючы добрай веданню жыцця, імі створаны каштоўныя творы перадавых савецкіх людзей, раскрыты багаты духоўны свет, расцэджаны стваральнай працы і светлыя мары чалавека-будуціна, чалавека-пераможца.

Так, народны паэт БССР Якуб Колас у сваёй пэзіі «Рыбакова хата» і вершах аб Савецкай Беларусі паказаў, з аднаго боку, рэвалюцыйную барацьбу працоўных супраць паню і буржуазіі ў былой Заходняй Беларусі, з другога боку—усяваў працоўны гераізм нашага народа ў гады мірнага сацыялістычнага будаўніцтва. Толькі выдатнаму майстру літаратуры было пад сілу ўзяць важнейшую тэму гісторыі беларускага народа — тэму ўз'яднання ў адной Савецкай дзяржаве. Але гэтую тэму негэта абмежаваных нацыянальных рамкамі: працоўныя ўсіх краін свету разумеюць, што сапраўднае ігнораванне і свабоду можна знайсці толькі ў краіне сацыялізма, асветленай вышэйшай ідэяй Леніна і Сталіна.

У сваіх вершах Якуб Колас раскрыў пацудзі горадскіх савецкіх чалавек за сваю Радзіму, за свае перамогі, паказаў, як беларускі народ у братэрстве з усімі народамі ССР пад кіраўніцтвам большавіцкай партыі дасягнуў велічных поспехаў у сваім эканамічным і культурным развіцці.

Другі выдатны паэт маладняга пакалення Аляксандр Куляшэў у сваіх паэмах «Новае рэчыва» і «Простым людзям», а таксама ў вершах зборніка «Комуністы» ўзяўся да шырокіх палітычных абгульненняў, паказаў умненне не толькі назіраць і глыбока разумець нашу рэчаіснасць, але і адлюстроўваць яе з надзвычайным майстэрствам. А. Куляшэў апытаў чалавеча светлай мары, актыўнага будаўніча жыцця. Паэт, раскрываючы заканамерны ход паэды, малючы чалавеча ў яго іспытанным росце і развіцці, тым самым зноў зацвярджае і будучыню—комунізм.

Цудоўна ўвасоблена ідэя неадрыўнай сувязі нашай інтэлігенцыі з народам у выдатнай пэзіі Кандрата Крапіва «3 народам». У вершах П. Броўкі, М. Танка, П. Панчанкі і другіх беларускіх паэтаў праўдзіва і з вялікім паэтычным майстэрствам паказаны лепшыя рысы савецкага чалавеча—цвярдзінны партызанства, любоў да працы, імкненне да міру і г. д.

Беларуская проза за апошнія гады зрабіла значны крок наперад, папоўнілася новымі творами, якія робяцца здымачам усёсавязнага чытача. Гераізм беларускага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, працоўны антыўзям у гады паславазнай сталінскай перамогі, нараджэнне новых характараў і

сацыялістычных узаемаадносін паміж савецкімі людзьмі — вось тэма важнейшых тэм, над якімі працавалі нашы празаікі.

Лепшыя беларускія пісьменнікі і паэты ўзялі і цяпер рад другіх актуальнейшых тэм і праблем нашай сучаснасці. Аднак, многія літаратары яшчэ знаходзяцца ў палоне старых тэм і вобразаў, яшчэ не могуць асэнсавана і абгульціць у сваіх творах усё тэма новага, што нараджаецца ў нашай краіне. А калі і бяруцца за паказ новага, то паказваюць у застарэлых, аджыўшых формах, не ўлічваючы, што для новага зместу неабходна знайсці і новую форму. Такія пісьменнікі плятуцца ў хвасце не таму, што не жадаюць пісаць па-новаму, а таму, што ўзровень іх развіцця яшчэ не дасягнуў узняцця да шырокіх абгульненняў, што яны яшчэ не авалодалі належным чынам мастацкім майстэрствам. Яны забываюцца на ўказанне А. А. Жданова аб тым, што наш сацыялістычны лад выкаіча да жыцця творы, якія пераўзыходзяць лепшыя прыклады мастацкай творчасці, створаныя чалавечам.

Нашы пісьменнікі, а разам з тым і крытыкі павінны істотна змагацца за стварэнне такой літаратуры. Для ажыццяўлення гэтай высокай мэты нашы літаратары маюць усе ўмовы і магчымасці. Артыкулы газет «Правда» і «Культура і жыццё», а таксама адкрыты партыйныя сходы пісьменніцкай арганізацыі ўскрываюць прычыны, якія перашкаджаюць яшчэ паспяховаму развіццю літаратуры. Адна з галоўных прычын з'яўляецца адсутнасць прыняцковай большавіцкай крытыкі і самекрытыкі. Крытыка яшчэ адстае ад агульнага ўзроўня літаратуры, не можа поўна і ўсебакова асэнсавана і ацаніць найбольш характэрныя з'явы нашай літаратуры. Крытыкі няк могуць адрэагавацца ад старых прыёмаў, калі замест усебаковага аналізу мастацкага твора, які з боку зместу, так і з боку формы, займаюцца веркаглядствам, пераказам зместу, што нагадвае кучкай ламантарый, чым разгляд твора. Такая крытыка нічога не дае ні чытачу, ні аўтару.

Па-за ўвагай крытыкаў не павінна праціць півднанага выкладу асобных ідэйных зрываў творчасці пісьменніка, так-жа як недадуманасць у адносінах зместу і ідэйнасць у адносінах мастацкай формы. Крытыкі, якія вопытны, апытаны і настолькі павінен сам добра ведаць жыццё, разбірацца па ўсіх кампанентах мастацкага твора, каб больш ілённа дамагчыся яе ідэйнаму росце, так і іспытанныму ўдасканаленню майстэрства пісьменніка.

Наша крытыка павінна стаць на ўзроўні патрабаванняў большавіцкай партыі да літаратуры, выходзячы з марксісцка-ленінскіх пазіцый і ацэньваючы мастацкія твораў, мерцае дасягненні літаратуры з пункту погляду агульных дасягненняў сацыялістычнай культуры.

Павярхоўнай, прыяцельскай, суб'ектыўнай крытыцы не павінна быць месца ў нашым друку.

Толькі прыняцковае большавіцкае крытыка будзе стаць на ўзроўні нашага часу і спрыяць плённаму развіццю мастацкай літаратуры. Таму негэта гэтую справу ў дэталі пусьцаць на самай справе. Справа росце нашай літаратуры—гэта справа ўсёй пісьменніцкай арганізацыі. Тут не можа быць месца ні заслабленасці, ні агульнай амністыі, ні свідку на «фёрст». Справа якасці літаратуры—гэта справа дзяржаўнай важнасці. Нам патрэбна глыбокадэійная і мастацкі дасканалая літаратура, вартая сталінскай эпохі.

Напярэдадні юбілея А. Н. Радзішчава

Да 200-годдзя з дня нараджэння выдатнага рускага рэвалюцыянера і пісьменніка А. Н. Радзішчава адзначэнне грамадскіх навук разам з Інстытутам літаратуры, мовы і мастацтва Акадэміі навук БССР 2-га верасня праводзіць навуковую сесію, на якой будуць заслуханы даклады В. Барысенкі—«А. Н. Радзішчаў—выдатнейшы рускі пісьменнік», М. Кірышына—«А. Н. Радзішчаў—вылікі рускі мысліцель і партызан», І. Краўчанкі—«А. Н. Радзішчаў і дэкабрысты».

У Беларускай Дзяржаўнай універсітэце імя В. І. Леніна ў дні юбілея А. Н. Радзішчава адбудзецца літаратурна-мастацкі вечар. Даклад аб жыцці і творчасці вялікага мысліцеля і рэвалюцыянера зробіць В. Спірынаў.

Капітэ комсомала універсітэта вылучыў вылікую групу комсамольцаў, якія правядуць такія-ж даклады ў падзельных калгасах Дзяржынскага раёна, Мінскай вобласці.

У Мінскай урадавай бібліятэцы імя М. Горькага адкрылася выстаўка, прысвечаная 200-годдзю з дня нараджэння А. Н. Радзішчава.

На стэндах выстаўкі—шматлікія дакументы і фотаздымкі, якія расказваюць аб жыцці і творчасці вялікага пісьменніка. Сярод кніг, экананаваных на выстаўцы, знаходзяцца першы і другі тэмы твораў А. Н. Радзішчава, выданні Інстытута літаратуры Акадэміі навук ССР, — выбранныя вершы А. Н. Радзішчава, унікальная брашура «Прамова А. Луначарскага на адкрыцці помніка ў Петербургу 22 верасня 1919 года А. Н. Радзішчаву». На выстаўцы экананаваныя карта падарожжа А. Н. Радзішчава з Пецярбурга ў Маскву.

Такія-ж выстаўкі, прысвечаныя памяці А. Н. Радзішчава, арганізаваны і ў другіх бібліятэках г. Мінска.

СУСТРЭЧА ПІСЬМЕНІКАУ З НАСТАЎНІКАМІ

Гэтымі днямі ў Мінскім Палацы піонеруў адбылася сустрэча беларускіх пісьменнікаў з настаўнікамі ўсходніх абласцей рэспублікі.

З уступным словам аб выніках Другога з'езда пісьменніцкай Савецкай Беларусі і задачах прапаганды беларускай літаратуры выступіў адказны сакратар Савеза савецкіх пісьменнікаў БССР П. Кавалёў.

Затым паэты М. Танк, П. Глебка, К. Кірэнка і А. Вялюгін прачыталі свае вершы.

БІБЛІЯТЭКА-ПЕРАСОЎКА ў КАЛГАСАХ

Заслужаным аўтарытэтам сярод чытачоў карыстаецца Мінская раённая бібліятэка. Яе кніжны фонд—звыш пяці тысяч тамоў кніг палітычнай, мастацкай і навуковай літаратуры.

На перыяд летне-асенніх палыявых работ бібліятэка пры садзелні раённага камітэта партыі арганізавала бібліятэку-перасоўку на аўтамашыне, якая наведвае ўсе сельсovesны раёны.

У калгасе «Чырвоны гародні», Мінскага раёна, бібліятэка мае некалькі дзесяткаў сталых чытачоў. Засяняваў І. Дзялчанка прачытаў тэм выбранных твораў А. Чахава, калгасніка В. Ноўкава—«Вуру» І. Эрэнбурга, а 65-гадова калгаснік А. Тапчэкоў—некалькі твораў З. Вадзі.

Дрэнна толькі тое, што асобныя прэста-

26 жніўня сполнілася тры гады з дня гістарычнай пастаноў ЦК ВКП(б) «Аб рэпертуары драматычных тэатраў і мерах па яго палепшанню».

У развіцці гэтай пастаноў ЦК ВКП(б) Беларусі таксама прыняў адпаведныя рашэнні, якія ляглі ў аснову творчай перабудовы тэатраў БССР.

Тры гады пасля пастаноў партыі былі гадамі неперыўнага росце савецкай тэатральнай культуры БССР. Асаблівую ўвагу тэатры звярнулі на пастаноўкі савецкіх п'ес. Імі былі пастаўлены бадай усе лепшыя п'есы савецкіх драматургаў. У рэпертуары тэатраў выдучае месца зналі такія п'есы, як «Вялікая сіла», «Зялёная вуліца», «Хлеб наш надзеянні», «Далёка ад Сталінграда», «У адным горадзе», «Маскоўскі характар», «Змова асуджаных», «Шчасце», «Канстанцін Заслонаў», «3 народам», «Песня нашых сэрцаў» і інш.

Пастаноўкі гэтых спектакляў тэатры адрывалі вялікую ўвагу, і паспех іх быў заканамерным вынікам творчага намагання ўсіх пастаноўчых калектываў. Работы рэжысёраў, актораў, мастакоў і пастаноўчых пахалі мелі перад сабой асноўную мэту: максімальна глыбока раскрыць ідэйны змест вобразаў і знайсці для іх адпаведную форму.

І трэба сказаць, што ў пераважнай большасці адзначаных пастаноўчых знойдзена імяна тое адзіства зместу і формы, якое робіць спектакль прыняцковай з'явай мастацтва.

Другой, бадай, самай галоўнай задачай, якая вынікала з пастаноў ЦК ВКП(б), было глыбокае прапінкненне тэатральнага мастацтва ў масы народа. І гэтую задачу нашы тэатры вырашавалі з вялікім і навукальным поспехам. Калі раней рэспубліканскія тэатры імкнуліся праводзіць свае штодзённыя гастролі ў буйных цэнтрах Беларусі і іншых рэспубліках, дык у гэтым годзе такія працяжка карэнным чынам была зменена. Тэатры выехалі ў глыбынныя пункты сваёй рэспублікі. Тэатр імя Я. Купалы, напрыклад, з вялікім поспехам выступіў у раёнах Палесся і Гомельшчыны. Калектывы тэатра непасрэдна сустраўся з рабочым і калгасным гледачом, які гарача ўспрымаў і высока ацаніў майстэрства лепшага ў рэспубліцы тэатральнага калектыва.

Тэатр імя Я. Коласа шырока ахапіў раёны Баруўскай вобласці і таксама гарача быў сустраць гледачамі. Тэатр імя Ленінскага комсомала Беларусі, Гродзенскі абласны тэатр пабывалі гэтым летам у самых далёкіх раёнах Гродзенскай, Маладзечанскай і Брэсцкай абласцей і ўсюды іх сустракалі як жаданых і доўгачаканых гасцей.

Гэта, вядома, не азначае, што нашы лепшыя рэспубліканскія тэатры не павінны выязджаць на гастролі ў Маскву, Ленінград, Кіеў, ці іншыя буйныя цэнтры, а абласныя тэатры — у Мінск. Але асноўны маршрут гастрольных пезадка тэатраў павінен ляжаць праз самыя аддаленыя раёны сваёй рэспублікі. Вошч гэтай года паказаў, што такія пезадкі прыносяць вялікую карысць для тэатра.

Але самае галоўнае, такія пезадкі нясуць у народ баявое савецкае мастацтва і робяць тэатр актыўным прапагандыстам перадавых ідэй нашага часу сярод самых шырокіх мас савецкага народа.

Дрэнна толькі тое, што асобныя прэста-

Працаваць па-новому

ноўкі ідуць на сцэнах глыбынных пунктаў не ў поўназначным мастацкім афармленні. Вразумела, што не кожнай сцэна зможа-небудзь раёнага клуба можа «асвоіць» дэкарацыйна-вылікай складанай пастаноўкі, але-ж гэта не азначае, што ў такіх выпадках можна абмежавіцца простымі сценкамі і самым мінімальным наборам клубнай мэблі. Палюбы практыка выезду на клубную сцэну завялава прызнанне, і трэба думаць, што ў далейшым яна яшчэ больш будзе пашырацца, мастакам і пастаўшчыкам сцягатай неабходна рабіць больш спрошчаныя варыянты афармлення, якія бэ асобных цяжкасцей можна было-б перанесці на любую сцэну.

Адзначаючы бюспрычынны зрухі ў творчай і арганізацыйнай перабудове тэатра Беларусі пасля пастаноў ЦК ВКП(б), трэба сказаць, што яшчэ не ўсе тэатры рэспублікі зразумелі глыбокі сэнс партыйных рашэнняў па мастацтву. Некаторыя зразумелі іх, як адну з «кампаній».

Кіраўнікі асобных тэатральных калектываў меркавалі, што павышэння ідэйнага патрабавання да рэпертуара — з'ява часоваая, яе трэба перачакаць, а пасля яшчэ можна зрабіць некаторыя ўступкі «касаваму» рэпертуару. Толькі гэтым можна выдучаць той факт, што на сцэнах некаторых рэспубліканскіх і абласных тэатраў з'явіліся такія пастаноўкі, як «Сын» Паташова, «Чужое дзіцё» Шваркіна, «Вас вылікае Таймыр» Галіца і Саева, «Аксамітны сэрзон» Пагозіна, «Дзень цудоўных падманаў» Шырдына, «Дзень адшчынку» Катаева і імгін іншых, супраць якіх і наперадала ў свой час пастанова ЦК ВКП(б). Тым не менш яны прыжыліся на сцэне з блаславення не велікі пераборных і патрабавальных да сябе тэатральных кіраўнікоў.

З другога боку, вялікую маральную адказнасць за асобны творчы прамыя ные і наша тэатральнае крытыка.

«Публікуемыя артыкулы аб спектаклях часта шпунца малаведучымі мастацтва асабмі, дзедавы разглед новых сцягатай падняннеца ў гэтых артыкулах суб'ектыўнымі і адвольнымі ацэнкам, не адпавядным сапраўднаму значэнню і ўзроўню сцягатай». Гэтае пазычэнне з пастаноў ЦК ВКП(б) «Аб рэпертуары драматычных тэатраў і мерах па яго палепшанню» можна адрасавець да большасці тэатральных рэвізій у нашым друку.

Наша крытыка амаль не звяртае ўвагі на мастацкі бок п'есы і спектакля. Яна толькі павярхоўна знаёміць чытача з сюжэтам таго ці іншага твору. У напісанні рэцэнзіі склаўся пэўны трафарэт. Схематычна яна, звычайна, складаецца з пераказу зместу пастаноўкі і п'есы ўтварае механічны разрыў паміж формай і зместам твора і парушае яго пазнасанасць.

Па тамому прыблізна ўзору напісаны большасць рэцэнзіў у нашым рэспубліканскім друку.

Яшчэ горш абстаці справа з рэцэнзіямі і ўвогуле з тэатральнай крытыкай у нашых абласных газетах. Толькі зрэдку з'яўляюцца рэцэнзіі Драфеенкі ў «Вібеіскам рабочым», Данскага ў «Гродзенскай праў-

дзе», Сакольскага ў «Палескай праўдзе», якія больш-менш знамяць гледача з працый тэатраў, што працуюць у вобласці. А астатнія газеты і таго менш робяць.

Адным з асноўных недахопаў нашых рэцэнзентаў і тэатральных артыкулаў трэба лічыць тое, што некаторыя яшчэ застаюцца на астацкіх пазіцыях. Так, напрыклад, С. Ісценвіч і І. Ісценвіч, разглядаючы балетны спектакль «Сныя Возера», забываюць аб адзінстве музычных і тэатральных сродкаў; вылучаючы на першы план музыку спектакля, яны затушваюць яго ідэйны змест і тым самым прытуляюць сацыяльную накіраванасць пастаноўкі, паруючы тым чынам адзі з асноўных прыняцкова марксісцка-ленінскага мастацтва-вядзтва, прыяцці адзінства форма і зместу.

Мала спрына наша тэатральнае крытыка і развіццю беларускай драматургіі. Хаця, пасля пастаноў ЦК ВКП(б) беларускай драматургіі ўвагаліся значнай колькасцю п'ес аб жыцці і барацьбе беларускага народа, тым не менш наша крытыка не дасягла глыбока прааналізаваць іх як з боку ідэйнага зместу, так і мастацкіх вартасці.

Адставае беларуская тэатральная крытыка і драматургіі яшчэ абуоўлена і тым, што нашы газеты і часопісы, камісій іх артыкулы і драматычны тэатры, Праўдзіна Савеза савецкіх пісьменнікаў БССР, тэатральнае Таварыства БССР толькі заістэтуюць адставае гэтых літаратурных жанраў, а практычных захадаў да палепшэння іх памуч не прымаюць. Чаму-б, напрыклад, не засудваць творчыя спрадзачы некаторых крытыкаў, не абмеркаваць іх новыя работы?

Велікі вазьма рэзак з тым абмеркаваць і прааналізаваць крытычныя артыкулы, якія ўскрываюць памылкі п'ес «Кар'ера Бякетова» А. Сафронова і «Военная рака» Казюкіна. Памылкі гэтых п'ес яшчэ рас напамінаюць, што драматургі павінны вылікацца да жыцця, больш яго вывучаць, а заады ўдасканаліваць і форму драматургічнага твора.

З ростам нашага мастацтва расце патрэба і ў творчых тэатральных калгас. Але мала аддаецца ўвагі з боку асобных тэатральных кіраўнікоў і Кіраўніцтва па справах мастацтва пры Совеце Міністраў БССР работе з тэатральнай моладдзю. Усе шчыне недастаткова вылучаюцца маладыя выканаўцы на ацэньвае ролі, рэжысёры сабо працуюць з імі. Тэатральны інстытут, які рыхтуе асторскую змену, знаходзіцца фактычна па-за ўвагай тэатраў. Ні Кіраўніцтва па справах мастацтва, ні тэатры не зацікаўлены, напрыклад, сцэтычны вылікам інстытута. Вылікуноўкі накіравалі ў асторду ў якасці вандроўнага тэатра драмы, у той час, як усім тэатрам патрэбны маладыя акторы, якія-б значна ўвагалі калектывы, а новымі сіламі ўключыліся-б у працу.

Час ужо адмовіцца і Кіраўніцтву па справах мастацтва ад ролі старонняга назіральніка ў падбор кадраў, у наладжанні вытворчай працы тэатра, у працы драматургаў з тэатрамі, у наладжанні сувязі тэатраў з гледачом. Кіраўніцтва па справах мастацтва і ў прыватнасці яго тэатральнае аддзел разам з калектывамі тэатраў могуць зрабіць многае. Трэба вылучыць багаты творчы вопыт лепшых тэатраў, раснаўсудваючы яго на другіх тэатры, дамагаючыся таго, каб усе тэатральныя калектывы рэспублікі працавалі выдатна.

У СОВЕЦЕ МІНІСТРАУ БЕЛАРУСКАЙ ССР

Аб правядзенні двухсотгадовага юбілея з дня нараджэння пісьменніка А. Н. Радзішчава

У сувязі з тым, што 31 жніўня 1949 года сполніцца 200 год з дня нараджэння выдатнага рускага рэвалюцыянера і пісьменніка А. Н. Радзішчава, Совет Міністраў Беларускай ССР стварыў камісію ў наступным складзе:

Саевіч П. В. (старшыня камісіі), Броўка П. У., Гутараў І. В., Барысенка В. В., Чыбыбург І. С., Максім Танк, Крысько І. В., Грамовіч І. І., Лупіновіч І. С., Саламаха С. І.

Камісія распрацуе план мерапрыемстваў

Аб правядзенні стагоддзя з дня нараджэння акадэміка І. П. Паўлава

У азнаменаванне стагоддзя з дня нараджэння вялікага рускага вучонага акадэміка І. П. Паўлава, Совет Міністраў Беларускай ССР стварыў камісію па правядзенню стагоддзя ў складзе: Абрасімва П. А. (старшыня камісіі), Грашчанкава Н. І. (намеснік старшыні камісіі), Малочкі А. Д., Вятохіна І. А., Макушка М. Е.

на правядзенню ў рэспубліцы двухсотгадовага юбілея з дня нараджэння А. Н. Радзішчава.

31 жніўня ў г. Мінску ў будынку Дзяржаўнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, а таксама ў абласных цэнтрах вырашана правесці ўрачыстыя сходы пісьменнікаў сумесна з партыйнымі, савецкімі і грамадскімі арганізацыямі, прысвечаныя двухсотгоддзю з дня нараджэння пісьменніка А. Н. Радзішчава.

(БЕЛТА).

27 верасня 1949 года ў памяшканні Дзяржаўнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР будзе праведзены ўрачысты сход Акадэміі навук БССР разам з грамадскімі арганізацыямі, прысвечаны жыццю і дзейнасці акадэміка І. П. Паўлава.

(БЕЛТА).

Да 10-й гадавіны ўз'яднання

Калектывы мастацкай самадзейнасці Піншчыны рыхтуюцца да абласнога свята песні, якое будзе прысвечана дзесяцігадоваму ўз'яднанню беларускага народа ў адзінай сацыялістычнай дзяржаве.

Сёлетня абласное свята песні будзе больш масавым і больш разнастайным па праграме, чым у папярэднія гады. Колькасць удзельнікаў хора — 6 тысяч чалавек. У свеце прымуць удзел 30 новых півавых калектываў прадырмстваў, калгасцаў, вёсак,

ПРАСОЎВАННЕ КНІГІ Ў МАСЫ— АДКАЗНАЯ ПАРТЫЙНАЯ СПРАВА

І. КАРАСЁЎ,

сакратар Магілёўскага абкома КП(б)Б

Кніга, дэведзеная да шырокіх слабаў на- селенства з'яўляецца адным з важней- шых сродкаў агітацыяна-прапагандацкай і культурнаасветнай работы. Густ да добрай і зместовай кнігі ў нашча чытача, выскава савецкім укладам жыцця, рост духоўных запатрабаванняў народа непа- рывна звязаны з гістарычнай справай партыі большавікоў—знішчэннем рэлігійна- паміж расувай і фізічнай працы, паміж горадам і вёскай.

За апошнія гады ў нашай краіне збачна вырасла кнігавыданне. Кнігі выходзяць велізарны, нябачаным да гэтага часу тыражамі. У нашым Магілёўскім вобласці кожны дзень прыбывае вялікая колькасць літаратуры: палітычнай, мастацкай, сельскагаспадарчай, навукова-папулярнай. Гэта патрабавала і патрабуе ад работнікаў выдання вялікай аператыўнасці ў ра- боте, умелства працаваць тым чынам, каб шырока прапагандаваць кнігу, свеча- сова рэкамендаваць яе нашаму савецкаму чытачу.

Як-жа справіцца са сваёй задачай кніга- выдання ў нашай краіне? Як павысіць якасць і колькасць кнігавыдання? За 6 месяцаў гэтага года аддзяленне развіцця разнастайнай літаратуры на суму 2 мільёны 175 тысяч рублёў, выкананы план на 105 процантаў. Значная работа праводзілася па падлі- сці на Творы Леніна і Сталіна, юбілейныя выданні Пушкіна, творы Вялікага, Мі- чурына, Вільямса. У перыяд вясновай сяд- зень скамплектавана і выслана ў райны звыш 400 аб'ектаў для калгасу, МТС, хат-чыталень.

Праз сетку спажывецкай кааперацыі і праз органы сувязі да першага ліста мо- сяду 1949 года было развіццёва літа- ратуры на суму 612 тысяч рублёў.

Але ці можна лічыць такую работу кнігавыдання арганізацыяй адпаведна- ючай? Вядома, негэта. Афіцыйна гэтыя арганізацыі паказваюць, што гандаль кнігаў у пераважнай большасці раённа-вобласці ідзе не зусім добра.

Самую разгалінаваную сетку мае спажы- вецкая кааперацыя і органы сувязі. Але і ў гэтых арганізацыях велікая цяжка знайсці патрэбныя кнігі. Праз спажывецкую кааперацыю, яе правіла, развіццёва па- ручнікі для школ, а праз патрэбныя аген- сцтвы і аддзяленні сувязі ішла на вёску вя- лікая колькасць палітычнай і сельска- гаспадарчай літаратуры.

Зразумела, што такая работа не можа задаволіць растуць запатрабаванні на кні- гу, масавы запатрабаванні шматлікага чытача не толькі вёскі, але і горада. Па- гарту ліст калгаснікаў сельскагаспадарчай арцелі імя Леніна, Кірсанаўскага раёна, Тамбоўскай вобласці, зместаны ў «Літа- ратурнай газеце» з заклікам—распаў- сягаць будучыню кніжных магазінаў, прымусяць нас задумацца над тым, як больш поўна і хутчэй задаволіць калгаснае ся- лянства літаратурай.

Наглядаючы на тое, што паліграфвыдатам нашай рэспублікі зацігнута развіццёва аб- апарата Беларускага вобласці, абком КП(б)Б, перш за ўсё, у сваім мэрпрыем- ствах звярнуў асаблівую ўвагу на ўмацаван- не гэтай арганізацыі, на пашырэнне яе

паўсюдзіць сярод насельніцтва ў бліжэйшы час звыш 600 кніг.

Добародны пачын райпартарганізацыі і грамадскай Чырвонапольскага раёна знай- шой свой выток і ў іншых раёнах нашай вобласці. У Горацкім раёне ў аддзеленых сельскіх Саветах створана пяць пунктаў па гандлю кнігамі. Усе больш актыўна раз- гортваюцца дзейнасць кнігавыдання арганізацыяў у Быхаўскім раёне. Тут па прыкладу Чырвонапольскага і Горацкага раёнаў таксама арганізуюцца гандлёвыя пункты ў сельскагаспадарчых і аддзеленых на- селеных пунктах. У перыяд уборкі ўраджаю ў Быхаве створаны спецыяльны перасо- ванні кніжны кіёск, які абслугоўвае калгас- нікаў навінкамі літаратуры. У апошні час у вобласці пачалі практыкавацца кніжныя кірмашы непазрэда ў самах калгасях.

14 жніўня г. г. такі кірмаш кірмаш быў праведзены ў калгасе «Комінтэрн», Магі- лёўскага раёна, і ў калгасе «Рэвалюцыя», Быхаўскага раёна. У гэты дзень многія калгаснікі набылі асабістыя бібліятэкі. Так, цен сельскагаспадарчай арцелі «Кожная калгасная самі»—бібліятэку.

У сваім звароце яны пішуць, што кніга для іх стала лепшым сябрам. Яна дапама- гае ім у працы на калгасных палях, дапама- гае ў барацьбе за лепшае будучае.

Так гаворыць не толькі калгаснікі сель- скагаспадарчай арцелі «Комінтэрн», та- кі-жа думкі і ў іншых калгасніках нашай вобласці. Ёсць вялікая ўпэўненасць у тым, што пачыны сельскагаспадарчай арцелі будзе шырока падхоплены не толькі ў раёнах нашай вобласці, але і па ўсёй рэспубліцы.

Новая вёска, створаная ў калектыв- ной сацыялістычнай працы, патрабуе кніг—кніг добрых і разнастайных. Няг- ладна пачынаюцца называцца-выхаваўчае знач- ненне такіх кніг, як «Паднятая палана» М. Шалахава, «Зара» Ю. Лацэва, «Далёка ад Масквы» В. Алаева, «Глыбокая пільна» І. Шамякіна.

Таму зразумела, што прароблена партыйнай і грамадскай арганізацыяй работа па распрасоўванню кнігі ў масы ёсць толькі пачатак вялікага культурнага на- ходу. Многа яшчэ ёсць недахопаў, недаробак. Мы яшчэ не дамагліся пашырэння пра- соўвання кнігі праз спажывецкую каапе- рцыю. Тут яшчэ не ліквітаваны звыклі- выя адносіны да кнігі, не прывітаюць любі- вы гэтага добродарнага культурнай справы. У магазінах спажывецкай кнігі яшчэ няма гэтага ўважання, мабільна-вясельна-грамадска- на будучыню кніжных магазінаў і кі- ёскаў у кожным сельскім Савете. Тут словы не разыходзяцца са справай. У раёне па- будавана ўжо 15 кіёскаў. Пабудаваны і ў хуткім часе пачынаюць працаваць кніжны ма- газыны ў райцэнтры.

Некалькі дзён назад узятая выдатная ініцыятыва Гітэінай напоўнай сярняй школы гэтага раёна. Калектыву школы разам з дырэктарам тав. Чартковым аб'я- заўся сіламі настаўніцтва і вучняў рас-

22 жніўня адбыўся адкрыты сход парт- арганізацыі Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР, прысвечаны абмеркаванню апошняй выступлення партыйнага друку на пы- таннях літаратуры.

Са зместовым дакладам «За высокую ідэйнасць і мастацкасць нашай літаратуры» выступіў Пятро Глеба.

Газеты «Правда», «Культура і жыццё», «Свабодны дзень», зусім правільна ўказа- лі на важнейшыя задачы, якія ставяць зараз перад савецкімі пісьменнікамі, у прыват- насці на задачы высокага мастацкага ўва- саблення перадавых ідэй нашага часу, ства- рэння поўнакроўных вобразаў савецкіх людзей.

Нашы крытыкі ў пераважнай большасці сшыніліся ў сваіх артыкулах і рэцэнзіях на аналіз ідэйнага боку твораў, забываючы, што аснова твора з'яўляецца толькі тады поўнай і дасканалай, калі вызначаны так- сама і эстэтычны яго якасці.

Так, у нашым друку з'явілася велікая многа артыкулаў і рэцэнзіяў на «Новае рэ- чышча» А. Куляшова, «Родныя берэгі» П. Броўкі, новыя вершы М. Танка. Але амаль ні адзін крытык не адзначыў, што «Новае рэчышча» вылучае сваёю змяс- тавасцю, свежым і шчырым гучаннем жо- нанага радка, высокім узорным мастацкім вобразам, а «Родныя берэгі»—добрай кам- пазіцыяй сюжэта, умелым пазі- ровацтвам падзеі ў шырокім палатне.

Затым Пятро Глеба сшыніўся на раз- глядзе новых паэтычных твораў беларускіх паэтаў. Ён адзначыў, што пра паэму А. За- рыцкага «Світанкі сады» ў газеце «Лі- таратура і мастацтва» быў зместаны ар- тыкул В. Віткі, які ў асноўным даў прак- тычны агляд новаму твору паэта. Аднак П. Глеба не згадуўся з некаторымі па- жаннямі гэтага артыкула.

Далей Пятро Глеба сшыніўся на раз- глядзе новай паэмы К. Кірэнка, якая сведчыць аб дасягненні творчым расце паэта. Але кампазіцыйны прыём, якім карыстаецца К. Кірэнка ў новым творы, з'яўляецца не зусім удачным.

У паэме добра паказана калгасная вёска, але ў ёй не раскрыта актыўная праца калгаснікаў.

—Некалькі год назад,—гаворыць далей Пятро Глеба,—мы гаварылі аб вымура- сці ў верхах А. Вялюгіна. У сучасны момант А. Вялюгіна піша больш дасканала. Аб перабудове ў рабоце паэта сведчаць некаль- кі вельмі добрых нізак вершаў таленавітага паэта. Аднак, гуманна, перазумелы радкі і вобразы яшчэ не зусім зніклі з яго вершаў. У паэме «Негарэцкая арка» ёсць некалькі вылучэнняў, не зусім, напэўна, зразумелых і самому паэту, строф. Разам з тым, паэма мае і другія недахопы. А га- лодныя—слабы сюжэт, хрыпкаліная і кам- пазіцыйная пабудова.

Затым дакладчык адзначыў, што кампа- зіцыйная рыхласць характэрна не толькі мастацкім творам.

Раман М. Лынькова «Векнамыя дні» насячаны вельмімі падзеямі, пісьменнік пра- вільна намаляваў шматлікія вобразы са- вецкіх людзей, жыццёва раскрыў іх харак- тэры, іх думкі і перажыванні. Аднак, ра- ман многае губіць ад таго, што ён мае рыхлую кампазіцыйную пабудову, замару- жаннае разгортванне падзей.

Амаль такі-ж недаход уласцівы і рама- ну Алясе Ставічча «Пад мірным небам».

Пятро Глеба адзначае, што некаторыя мадэляў драматычкі ашчэ не навучыліся кампазіцыйна правільна будаваць свае творы. Характэрным прыкладам гэтага мо- жа служыць праза В. Палеяскага «Песня нашых сэрцаў». Аўтар неапраўдана пака- вае дзівацтва некаторых герояў, наіўнасць у іх наводзіць.

Грэса М. Горына і М. Паслядовіча «Вет- ка Цянь-Шаня», зазначыў далей даклад- чык, таксама не пазбаўлена некаторых хібнасцяў.

Пасля даклада П. Глебаі разгартуліся спрэчкі.

Іван Грамовіч у сваім выступленні ад- значыў, што на творчых сесіях Саюза савецкіх пісьменнікаў часта наглядаецца неурэзны падыход да разгляду асобных твораў. А некаторыя пісьменнікі ўвогуле ніякага ўважання ў рабоце секцыяў не пры- маюць.

А. Есанюў звярнуў увагу на аднако- внасць даклада П. Глебаі, які больш сшыніў- ся на кампазіцыйных недахопах асобных твораў, чым на пытанні паказу ў літа- ратуры савецкага чалавека.

А. Есанюў падрабязна сшыніўся на ста- новішчы тэатральнай крытыкі.

М. Клімковіч, разгледзіўшы паэму А. Вя- люгіна «Негарэцкая арка», выказаў дум- ку, што паэт, ставячы глыбокую праблему, вырашыў яе на недастатковым матэрыяле.

—Апошніце У. Карына «Без нейтраль- ной лініі»,—гаворыць далей тав. Клімко- віч,—мае ў сабе шмат новага і цікавага, аднак адуцаецца некаторае адасабленне герояў апавесці ад народа, што ў значнай ступені зніжае каштоўнасць новай апавесці.

М. Клімковіч выказаў таксама некалькі крытычных заўвагаў да вершаў М. Гамолкі, А. Астрэйкі і М. Аўрамчыка.

—Многія рэцэнзіі, зместаны ў нашым друку,—гаворыць І. Шамякін,—амаль ні- чога не даюць пісьменніку. У лепшым вы- падку яны прапагандаюць кнігу, але глыбо- кага ідэйна-мастацкага аналіза твораў у такіх рэцэнзіях няма. Маля звяртаюць ува- гі крытыкі на гэты жанр, як апаўданае, вельмі патрэбны ў нашай літаратуры. Не- дагучнальным з'яўляецца і тое, што творчыя секцыі абмяркоўваюць многія творы толькі пасля надрукавання іх.

І. Шамякін, адзначыўшы добрыя бакі апавесці У. Карына «Без нейтральнай лі- ніі», звярнуў увагу, што над новай апавес- ці аўтара яшчэ патрэбна было-б шмат пра- цаваць. Мова апавесці цяжкая і ў многіх вывадах незразумелая.

Свае выступленне А. Янімовіч прысвяціў аналізу рэцэнзій літаратуры, у прыватнасці твораў зместаных у часопісе «Вяр- ка». Рэдакцыя часопіса неправадзіла ста- віцца да аўтара, а таму друкуе слабыя, непрадуманыя творы. Такімі з'яўляюцца вершы Э. Агніцэва, А. Асташэвіча, апа- ванне М. Паслядовіча «Ветка Цянь- Шаня», нарысы і апавяданні П. Вішнеўска- ка і інш. Э. Агніцэва не можа пазба- выць у сваіх вершах літаратурныя і па- вяшчаныя хібнасці.

А. Якімовіч справядліва прымеў, як пры- клад ліберальнай захвальваючай крытыкі, рэцэнзію М. Барэток на слабую кнігу

В. Вольскага «Па лясных сцежках» («Бе- ларусь» № 7 за 1949 год).

—Прычыны недахопаў у нашай літа- ратурнай творчасці,—гаворыць Н. Крапі- ва,—заклучаюцца ў недастатковай кан- крэтнасці, у збыцці асноўнага прычыну творчасці, што агульнае паказваецца праз індывідуальнае, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «Полымя», робіць згя- нуў паўлегку аўтарам, прымаючы творы індывідуальна, канкрэтнае. У асобных творах героям даецца недастатковае дзеян- не, а таму яны не могуць праявіць сабе на- лежным чынам. Таму творы атрымліваюць агульнага характару. А рэдакцыя ча- сопісаў, асабліва «

1749 А. Н. РАДЗИШЧАЎ 1949

Пісьменнік, рэволюцыянер, філосаф

В. ПАНКРАТАЎ

Вялікі савецкі народ свята шануе багацце культуры і навуку свайго народа, украінскага, беларускага і іншых народаў нашай краіны, па-праву ганарыцца лепшымі сынамі нашай Радзімы, якія праславілі іе і зрабілі велізарны ўклад у скарбніцу сусветнай культуры.

У сваім дакладзе аб 22-й гадавіне Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі В. М. Молатаў выдатна выказаў гэтае пачуццё годзіні народнага Савецкага Саюза свайго культурнага спадчына:

«... Усе сапраўдныя дасягненні культуры народаў, які былі да таго часу ў іх ужо і мінулае, высокая ціннасць і сацыяльна-стэчынай дзяржавы і паўстаюць цалкам перад сваім народам і перад народам і ўсяго Савецкага Саюза ўжо ў нашым і ў сваім сапраўдным ідэйным бласку. Большавікі не з ліку людзей, якія не памятаюць свайго свайго народа, мы, большавікі, вышлі з самай гучнай народа, цанім і любім сваіх справы свайго народа, як і ўсіх іншых народаў. Мы добра ведаем, што сапраўдны працэс, які мычым толькі на базе сацыялізму, навінен грунтуецца на ўсёй гісторыі народаў і на ўсіх іх дасягненнях у мінулых вяках, навінен раскрыць сапраўдны сэнс гісторыі жыцця народаў, каб даўнасьці забяспечыць саўвядомую будучыню свайго народа і, разам з тым, светлую будучыню ўсіх народаў».

Гісторыя Расіі паказала свету німаля выдатных узораў барацьбы перадавых мысліцеляў за новую, перадавую рэвалюцыйную тэорыю, за новае, лепшае, шчаслівае жыццё чалавецтва. Да ліку такіх выдатных мысліцеляў належыць пісьменнік, філосаф, рэволюцыянер Аляксандр Нікалавіч Радзішчаў, 200-годдзе з дня нараджэння якога адзначаецца 31-га жніўня.

Радзішчаў вядомы ў гісторыі рускай грамадскай думкі як пачынальнік барацьбы з самадзяржаўна-прыгонніцкім ладом, як пачынальнік вызваленчага руху сярод перадавых пластоў рускага дваранства, як адзін з пачынальнікаў рускай матэрыялістычнай філосафіі. Творчасць Радзішчава ўяўляе сабою яркі прыклад грамадскай думкі XVIII стагоддзя. У той час ва ўсім свеце не было ніводнага пісьменніка і мысліцеля, які мог бы стаць побач з Радзішчавым па глыбіні і паслядоўнасці рэвалюцыйных поглядаў.

В. І. Ленін выключна высока ацэньваў заслугі Радзішчава ў гісторыі рускага вызваленчага руху.

Бязродныя касманаліты ад філосафіі ўсёляк спрабавалі прынізіць ролю Радзішчава, як рэволюцыянера і мысліцеля. Гаворачы пра філосафію погляды вялікага пісьменніка, які не знаходзіў іх нічога арыгінальнага. Яны намагаліся паказаць яго, як простага паслядоўнага філосафіі розных захаднеўрапейскіх мысліцеляў. У гэтай сувязі настаўнікамі і ідэйнымі напарнікамі Радзішчава яны абвясцілі Бюфоні, Бэданбурга, Бона, Гобса, Спінозу, Прыстаі, Монтэск'я, Сэн-Жармона і нават такіх ідэалогіў, як Сакрат і Платон. Закранаючы рэвалюцыйную дзейнасць Радзішчава, яны імкнуліся даказаць, што яна была толькі воўдрукам на французскую рэвалюцыю XVIII стагоддзя.

Светаногляд Радзішчава фармаваўся, перш за ўсё, пад уплывам канкрэтна-гістарычных умоў тагачаснай рускай рэалінасці.

У другой палове XVIII стагоддзя Расія была ваявін-бюракратычнай імперыяй, якая трымалася на жорсткім апрабленні народнага мас панаў, ганцлярнаў, чыноўнікаў, царскіх сатрапаў і самім царом. Дзяржава паноў і ганцляроў усімі сродкамі ўмацавала эксплуатацыю прыгонных сялян, якія складалі пераважную большасць насельніцтва краіны. Прыгоннае сялянства адражала на гэта ўзмацненне эксплуатацыі паўстааннем 1773—1775 гадоў пад кіраўніцтвам Пугачова.

Смяінак вайны, нягледзячы на тое, што Радзішчаў непасрэдна не быў звязаны з барацьбой прыгоннага сялянства, зрабіла глыбокі ўплыў на яго светаногляд. У XVIII стагоддзі Радзішчаў быў адным пісьменнікам з дваран, які прызнаваў за народам маральна-гістарычнае права на гвалтоўнае знішчэнне самадзяржавы і вярхоўнасці. Гэтым ён вылучаўся з ліку астатніх асветлікаў XVIII стагоддзя, які, хоць і падрыхтоўвалі ідэалогію буржуазную рэвалюцыю, у гэтым непасрэдным пачыненні патрабаванняў былі вельмі памаржоўнымі мільяёны ў кампанііснай форме «асвечанага абсалютызма».

Светаногляд Радзішчава адлюстроўваў рэвалюцыйныя настроі і сядзінавіні шырокіх мас рускага народа, якія ўсёгудалі ва ўзброеную барацьбу супраць свайго прыгонна-царскага лад. Творы Радзішчава «Падарожжа з Пецярбурга ў Маскву» і «Вольнасць» з'явіліся рэвалюцыйным абнаваўчым актм супраць самадзяржаўна-прыгонніцкага ладу, у абарону прыгонных сялян. У одзе «Вольнасць», якую пісьменнік уключыў у «Падарожжа», ён заклікаў рускі народ пакараць свайго прыгонна-царскага Радзішчаў ісаў:

Вознікнет рать повсюду бранна,
Надежда всех вооружит;
В крови мучителя венчана,
Омьёт свой стыд уж весь спешит.
Меч остр, я зрю, везде сверкает,
В разлитых вихах смерть летает
Над горною главой царя.
Люкните, скеленны народы!
Се право мщенное природы
На плзху возлово дая.
Вамачи, што прыгоннікі лад вядзе
Расію ў тунік, Радзішчаў патрабаваў заме-

ны прыгонніцтва новым ладом, заснаваным на «вольнасці прыватнай» (маецца на ўвазе незалежна ад прыгонніцтва), на брацтве і «аднолькавасці» людзей перад законам. «Буданне маё імкнулася, — гаварыў Радзішчаў у следчай камісіі, — каб усіх сялян ад паноў вызваліць і зрабіць іх вольнымі». У «Падарожжы з Пецярбурга ў Маскву» Радзішчаў зусім паслядоўна сцвярджае, што толькі самі сяляне могуць вызваліць сябе ад прыгоннай залежнасці. У раздзеле «Меднае» ён ісаў: «А ўсе ты, хто мог свабодзе процістаяць, усе буйныя вочынікі (маецца на ўвазе буйныя ўласнікі), і свабоды не ад іх парад чыкаць патрэбна, але ад самога цяжару заняволення».

Радзішчаў да канца свайго жыцця заставаўся перакананым рэволюцыянерам, неспяром народнага паўстання. Выказава-

насці прыватнай...» (г. зн. вызваліўшы народ ад прыгоннага права).

Радзішчаў рашуча выступаў супраць сцхілення перад царствам. Ён высмейваў рускіх дваран, якія пераймалі французскія паводы.

Праслаўляючы рускі народ, Радзішчаў спачувальна ставіўся да прыгнечаных дзяржавым народнасцям тагачаснай Расіі. Ён марыў пра той час, калі вызваленыя народнасці, саказаўны самаўладства, утворыць братні саюз.

Прагрэсіўныя грамадска-палітычныя погляды Радзішчава атрымалі глыбокае філосафскае абгрунтаванне ў яго працах. Антыпрыгонніцкі характар кзасвай барацьбы ў Расіі XVIII стагоддзя вызначыў не толькі рэвалюцыйны характар палітычных поглядаў Радзішчава, але такасама і матэрыялістычную накіраванасць яго філосафскага светаногляду.

У «Жыцці Фёдора Васільевіча Ушакова», у «Падарожжы» і ў іншых творах Радзішчаў з матэрыялістычных пазіцый выра-

У пачатку XX-га стагоддзя, калі ўзнік большавіцкі друк, імя Радзішчава было пад самай строгай забаронай. Экземпляры першага выдання «Падарожжа з Пецярбурга ў Маскву», якое вышла ў свет у 1790 годзе і ў значнай сваёй частцы было знішчана, знайшліся вельмі рэдка. З таго часу вядомы твор Радзішчава ў Расіі не выдаваўся (калі не лічыць знішчанага ўладамі выдання 1872 года і выпушчанага нязначным тыражом — сто экземпляраў — савюрнскага выдання 1888 года). За мяжой А. І. Герцан у 1858 годзе надрукаваў «Падарожжа» на рускай мове — толькі гэтым выданнем і карысталася рэвалюцыйнае падполле ў пачатку XX-га стагоддзя. «Рускі рабочы клас, — ісаў В. І. Ленін у маі 1901 года, — у адрозненне ад іншых класаў і пластоў рускага грамадства, выяўляе пастаянную цікавасць да палітычных ведаў, працягваю настанна (а не толькі ў перыяды аслаблага ўзбуджэння) велізарны гняў на негаварнага літаратуру». Зразумела, што кніга Радзішчава была адным з прадметаў гэтага гняву.

Імя Радзішчава амаль не ўпаміналася ў літальным друку. Артыкулы пра яго іншы раз з'яўляліся ў спецыяльных навуковых выданнях, прычым, палітычны воблік пісьменніка і сэнс яго дзейнасці старанна прыфарбавалі ліберальнымі фразамі, якія ператваралі вялікага мысліцеля-рэвалюцыянера ў эпігона еўрапейскага асветніцтва.

З'яўленне імя Радзішчава на старонках большавіцкага друку ў гэтых абставінах мела прычынова важнае значэнне. Водгукі і ўпамінанні пра вялікага рэвалюцыянера ў большавіцкіх выданнях былі куды менш многаслоўнымі, чым артыкулы ў прафесарскіх зборніках і часопісах. Але значэнне гэтых водгукаў, іх навуковая аснова і палітычны сэнс былі куды больш важнымі. На старонках большавіцкага друку — у артыкулах В. І. Леніна, у выступленнях партыйных публіцыстаў — Радзішчаў быў упершыню паказаны, як носьбіт рэвалюцыйных ідэй, непрымыслимы вораг прыгонніцтва, адзін з вялікіх рускіх мысліцеляў і барацьбітоў, які стаў у адным радзе з Герцавам, Бялінскім, Накрасавым, Чарнышэўскім, Дабраўновым. А. Н. Радзішчаў паўстаў, нарэшце, перад чытачамі як нацыянальная гордасць рускага народа.

Адно з першых упамінаванняў пра Радзішчава ў сацыял-дэмакратычным друку належыць В. І. Леніну. У «Снежанскім нумары» часопіса «Заря» ў 1901 годзе за подпісам «Т. П.» была надрукавана работа В. І. Леніна «Ганціцкі змест і амаль лібералізм», якая напісана за шэсць месяцаў да выхаду ў свет часопіса. Выдываючы палітычна-рэвалюцыйную дзейнасць дарэвых вольжы і сапоўніцкаў, В. І. Ленін ісаў: «Іны паматалі, які манархі то заігрывалі з лібералізмам, то з'яўляліся катаямі Радзішчавых і «спускалі» на вернападаных Аракчэвых; яны паматалі 14-е снежня 1825 г. і ажыццяўлялі тую функцыю еўрапейскага жаждармерэй, якую (функцыю) ажыццявіў рускі ўрад у 1848—49 гадах».

В. І. Ленін у гэтым артыкуле імя Радзішчава не толькі супроўставіў усёй афіцыйнай Расіі, але і ахарактарызаваў яго як пачынальніка палага пакалення герояў-рэвалюцыянераў. Невыпадкова ўслед за Радзішчавым названы дэкабрысты.

У першым нумары лясеніскага «Іскры», які вышаў за год да названага нумара «Зары», была надрукавана лістоўка, якая распаўсюджвалася ў Харкаве ўво-

ПЯСНЯР СВАБОДЫ

Мастацкае слова было надзейнай зброй Радзішчава ў яго барацьбе з самаўладствам і прыгонніцтвам. З характарыстыкай ролі пісьменніка, як ажыццяўна барацьбіта за шчасце людзей пачынаецца яго «Падарожжа з Пецярбурга ў Маскву».

Радзішчаў сцвярджаў, што сіла мастацкага слова падарываў вялікая і таму адказна ролі пісьменніка, як ажыццяўна барацьбіта за шчасце людзей пачынаецца яго «Падарожжа з Пецярбурга ў Маскву».

Значэнне пазіі выразіла падкрэслівальна ў «Падарожжы» і тым, што з усіх, намалюваных у ім персанажаў, найбольш актыўным ворагам самаўладства з'яўляецца паэт, аўтар оды «Вольнасць». Оды «Вольнасць» напісана ў пачатку 80-х гадоў — гэта лальмыны глен свабодзе і адзіны да барацьбы з самаўладствам рэвалюцыйным шляхам.

Радзішчаў замацаваў не толькі ў тыранію. З велізарнай сілай ён выкрывае так званых «асвечаных» манархаў, якія абдэляюць кветкамі «чыгуныны сніпету».

Оды «Вольнасць» была зусім новым словам у мастацтве.

У Радзішчава няма ўменскі і тым больш захаднага, калі ён размаўляе з царамі. У яго оды пераважае настрой тневу, болю, абурэння.

Злодэй, злодеев всех лютейший,
Превыде ало твою главу,

Вялікі пісьменнік у ацэнцы большавіцкага друку

І. ЭВЕНТАЎ

сень 1900 года ў сувязі з хваляй арыштаў і рэпрасій, што пракаціліся па краіне. Звартаючыся да народа, лістоўка называла імяны барацьбітоў за праўду, за інтарэсы народа: «Паглядзі, колькі лепшых сінюў твоіх пакутуець у асепках. Навікоў і Радзішчаў, Пушкіна і Лермантаў, Герца і Ляўроў, Вяліска і Чарнышэўскі, тысячы менш таленавітых, але якія не менш любяць сваю радзіму, падвержылі праследванню — «дзяля праўды». Доўгімі парэнгамі ішлі лепшыя людзі навуцы, а подлая арышчына намачала ўсё новыя ахвяры. Але ніколі на Русі не абвастралася так барацьба свету і цемры, як цяпер. Тысячы людзей па ўсім гарадзе і вёсках заіраюцца ў турмы, а дзесяткі тысяч ідуць ім на змену».

Прыкладна ў такім-жа кантэксце імя Радзішчава знаходзім мы ў адной з лістовак, выпушчаных Пецярбургскім Камітэтам партыі да святкавання 200-годдзя першай рускай газеты. У першым раздзеле «Лепшых пісьменнікаў», якіх праследвала царская дэспатыя і якім «ганарыцца руская літаратура», названа імя Радзішчава. «Толькі нічужыня праданная душы, — гаварылася ў лістоўцы, — могуць жыць у гэтай агіднай атмасферы, дзе ўсё высокароднае жорстка праследуецца. Усіх нашых лепшых пісьменнікаў, пачынаючы з Радзішчава (высланага Екаіерыйна II ва Усходнюю Сібір; за праўдывае адлюстраванне пакут прыгнечанага народа), рускі ўрад заўсёды выслаў, саджаў у турмы, усяляк мучыў і катаваў... амаль поўжывога Вяліскага III-е аддзяленне яшчэ спрабавала захапіць у свае лапы... Не бугзем праптыць гэтага пераліку імяны, якімі ганарыцца руская літаратура».

З'яўленне гэтай лістоўкі і ўпамінаанне ў ёй Радзішчава было адразу адзначана «Іскрай».

Першага лютага 1903 года ў аддзеле партыйнай хронікі «Іскры» з'явілася наступнае паведамленне: «Пецярбургскім Камітэтам партыі выданы і распаўсюджаны лісты (ад 3 студзеня 1903 года) «200-годдзе надзвычайнага друку». У лістку выкрываецца ганебная сістэма цензуры, якая існавала ў Расіі, апісваецца барацьба за свабоднае слова (пачынаючы з Радзішчава і канчаючы Герцавам), шырокае развіццё рэвалюцыйнага друку ў апошні час і робіцца заклік да барацьбы за свабоднае слова, за знішчэнне самаўладства...».

Пад уплывам рэвалюцыйных падзей 1905—07 гадоў ўрад вымушаны быў дазволіць выданне раду забароненых раней кніг. Упершыню за 115 год у Расіі было выдана поўнасна «Падарожжа» Радзішчава. Пасля гэтага, у 1907 годзе творы Радзішчава былі выпушчаны трыма выданнямі адразу. З'явіліся артыкулы і брашуры пра пісьменніка. Марксісцкі часопіс «Вясні жыцця» вітаў выхад у свет папулярнай біяграфіі Радзішчава, якая была выдана пад назвай «Першы барацьбіт за свабоду рускага народа. Жыццё і дзейнасць Радзішчава». Пачынаецца да імя Радзішчава была выключна вялікай. У большавіцкім друку 1905 года яго імя асноўвалася ў плане ўсёй гісторыі рэвалюцыйнага руху і ў сувязі з новым этапам, калі на арэну барацьбы вышлі рэвалюцыйныя пролетарыят.

«Ахвяры, панесеныя інтэлігентнай і

пролетарыятам, — сісала першая лгальная большавіцкая газета «Новае жыццё», якой кіраваў В. І. Ленін, — аднолькава крывавыя і дзяжкі. Матэры Радзішчава і Навікова, Пестова і Герцава, Пятрашэўскага, Софіі Пятроўскай і ішчэльбургскіх вянзюў стаць побач з тысячаімі ішых, больш свежых рабочых магіт, якімі чорная сётна і казакі ўсеялі цынер прасторы рускай зямлі. І ў родах арганізаваных сацыялістычных партыі інтэлігентныя ідэ побач з пролетарыятам і непадзельная з ім».

Пасля сталынінскай рэакцыі большавіцкі друк ушавуўся ў галы рэвалюцыйнага ўдзёму 1912—14 гадоў. «Правда», арышчаныя мільяны рускай літаратуры, называючы іе «высокароднай зброй» народа ў яго барацьбе за сваё развіццё і росквіт Расіі», адным з першых назвала імя Радзішчава. У артыкуле «XVIII—XIX стагоддзі рускай літаратуры» газета ісава: «Важнейшым пытаннем рускай грамадскасці ў XVIII і XIX стагоддзях было знішчэнне прыгоннага права. Натуральна, што гэтая тема знайшла сваё выгуленне і ў літаратуры. На працягу больш ста год лепшыя сілы рускай літаратуры аддавалі сваё піра, свой розум і пачуццё на барацьбу з гэтай ганебай з'явай. Пачынаючы з Кантэмера, Навікова, Радзішчава, аслабіла вядомага свайм «Падарожжам з Пецярбурга ў Маскву», і канчаючы Накрасавым, Турганевым, Салтыковым, Герцавам і Чарнышэўскім — усе іпаацавалі тут німаля, усе занеслі свае імяны ў слаўную кнігу «барацьбітоў з прыгонніцкай няволі». Зразумела, падзеянне прыгоннага права было абумоўлена самым ходам эканамічнага развіцця Расіі, але ў пачарэнні гэтага падзеянна самаахвярна работа рускай літаратуры не магла не адыграць свайго ролі».

Велізарны ўклад у справу марксісцкага асноўвання Радзішчава як рэвалюцыянера, дэмакрата, вялікага сына рускага народа зрабіў артыкул В. І. Леніна «Пра пачынальную гордасць вялікарускай». Артыкул гэты быў надрукаваны ў газеце «Сацыял-дэмакрат» 12 снежня 1914 года.

«Нам цяжэй за ўсё бачыць, — ісаў В. І. Ленін, — адчуваць, якім гвалтам, удзеію і здекам надварыаюць нашу пудуюную радзіму царскія каты, дваране і капіталісты. Мы ганарымся тым, што гэты гвалт выкалікаў адпор з нашага асароддзя, з асароддзя вялікарускай, што гэтае асароддзя вылучыла Радзішчава, дэкабрыстаў, рэвалюцыянераў-рэвалюцыянаў 70-х гадоў, што вялікарускі рабочы клас стварыў у 1905 годзе мігунтую рэвалюцыйную партыю мас, што вялікарускі мужык пачаў у той-жа час станаўліцца дэмакратам, пачаў звартаць пана і пана».

У гады імперыялістычнай вайны імя Радзішчава было скарыстана большавіцкім друкам і для барацьбы з цензурным уцекам, які дасягнуў у гэты час страшэнных памераў. «Наша газета», якая выдывалася большавіцкай у Саратаве, выстудзіла 29 верасня 1915 года з артыкулам М. Аляксандра «Мінулае і сучаснае», які больш чым напалову быў прысвечаны першаму ў Расіі пачынаючаму барацьбіту супраць цензуры А. Н. Радзішчава».

Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыя адрыла шлях да шырокай навуковай распаўсюду філосафскай і літатурнай спадчыны А. Н. Радзішчава. Але першыя словы пра Радзішчава — вялікага рускага рэвалюцыянера, імя якога замобуць валася, а воблік свядомі фальсифікаваўся буржуазнай крытыкай — былі сказаны В. І. Леніным і большавіцкімі публіцыстамі задолга да перамогі Кастрычніцка.

Л. КУЛАКОВА

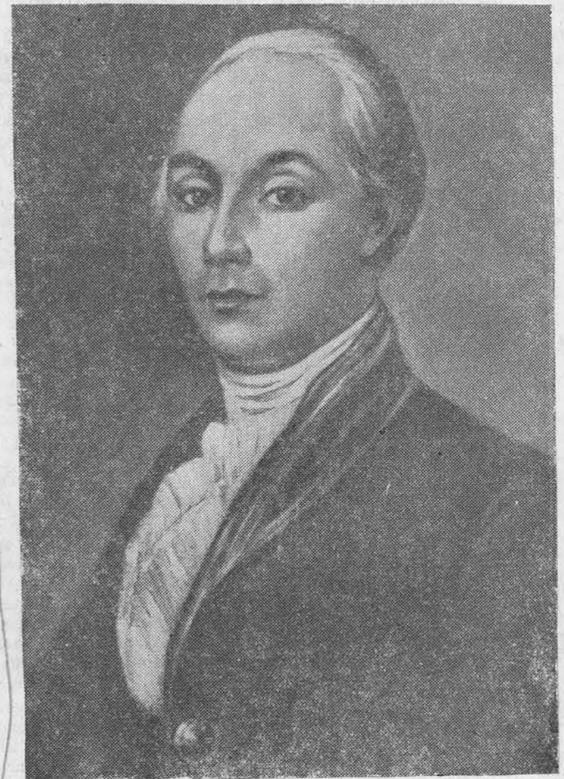
Преступник из всех первейший,
Предстань, пред суд тебя зову...
Да ни одна пройдет мимо
Тебя ни казней, суестьот...
Умри! Умри же ты стокар! —
так святраецца Радзішчаў да манарха.

Глыбокім алрэзам прасякнуты вершы Радзішчава, напісаны ў час высякі. Ні каземагы Пятрашэўскагаў крысакі, ні доўгая патроза смяротнага пакарэння (24 ліпеня 1790 года быў вынесены смяротны прыговор і толькі 4 верасня падпісаны ўказ аб замене смяротнага пакарэння высякай) не замааілі духу гэтага выдаткага чалавека.

Ты хочеш знать: кто я? кто я? куда я еду? —
Я тот же, что и был и буду весь мой век.

Не скот, не дерево, не раб, но человек!
Радзішчаў лічыў, што літаратура кожнай краіны пісе на себе аднаку нацыянальных рыс. Вось чаму ён звярнуўся да рускага фальклора. У канцы 90 гадоў паэт іша жаргоўную паэму «Боза», у якой скарыстоўвае матывы рускай апавесці, якая зрабілася к гэтаму часу народнай казкай.

Паэт француз над дваранскім чытачом, які аддае перавагу забавляльнай літаратуры, але сам аўтар не абмяжоўваецца жартам, даючы ў паче палітычныя памёкі на сучаснасць. Незаконная паэма «Пенсі» прысвечана на саборніцтвах у готар старажытных славянскіх багоў («Пенсі старажытны») звязана такасама з нацыянальнай рускай пазіцыяй. На гэты раз Ра-

чы сваю мару пра рэвалюцыю, ён ісаў у «Падарожжы з Пецярбурга ў Маскву»: «О! Калі-б рабы, якія дзяжкі ланцугамі заняволены, узбуджаны адрагаю свайго, разбілі жалезам галовы нашы, якія вольнасці перашкаджаюць, галовы бесчалавечных свайго паноў і кроўю нашаю акрапілі нывы свае! Што ад гэтага згубіла-б дзяржава? Хутка з асароддзя іх вылучыліся б вялікія барацьбіты ў абарону прыгнечанага племені, але яны інакш пра сябе думалі-б і права прыгнечанага былі-б назаўважаны. Не мара гэта, але погляд праікае праз гэтую заслонку часу, якая ад вагні нашых будучыню засланяе; я гляджу праз цяае стагоддзе».

Выдатнае прадбачанне Радзішчава бідскаму сираўдзілае. Брыху больш чым праз сто год народны мас быў той царскай Расіі скінулі самаўладства, знішчылі эксплуатацыйскі лад і вылучылі з свайго асароддзя вялікіх дзяржаўных дзеятёў.

Заклікаючы да знішчэння прыгонніцкага ладу, Радзішчаў лічыў, што на змену яму павінен прыйсці дэмакратычны лад, які будзе створаны ў працэсе рэвалюцыі самім паўстаўшым народам.

Усе творы Радзішчава прасякнуты палымымым патрыятычным пачуццём, глыбокай упэўненасцю ў творчых магчымасці народа, у яго стваральную энэргію, у яго волю да барацьбы за свабоду. Гарачая любоў да народа, паводзе мэрваняны Радзішчава, мас на ўвазе барацьбу супраць прыгнечальнікаў, не толькі чуждземных, але і айчынных. Гэтае глыбокае разуменне перадавымі рэвалюцыйнымі мысліцелямі Расіі сапраўднага сэнсу патрыятызма дабы па выказаў Салтыкоў-Шчадрын: «Шельга бы паказваў паразітам і патрыятам ні ў адзін быць паразітам і патрыятам ні ў адзін быць патрыятам, а зварта прахадзімам», — ісаў ён, падкрэслівачы, што «сёдня, акал саргавае патрыятызм — гэта ідэя агучанага добра».

У артыкуле «Гутарка пра тое, што бачыць айчыны» Радзішчаў даводзіў, што прыгоннікі, рэакцыянеры і свенскія паразіты не маюць права пазывацца патрыятам (сынамі айчыны). Сапраўдным патрыятам Радзішчаў лічыў толькі таго, хто ўсімі сваімі помысламі бескарысна дасягае на славу свайго айчыны і для добра свайго народа.

Цікава адзначыць адносіны Радзішчава да дзейнасці Пятра І. Хоць ён і лічыў пераўтварэнні Пятра прыкладам патрыятызма, аднак, пачынаў ужо разуменьне, што Пётр І спрабаваў пазбыцца адсталасці Расіі за лік народных мас. «І я скажу, — ісаў Радзішчаў у «Лісце да сабра», — што мог бы Пётр больш слаўным быць, узнімаючы сабе і сваю айчыну дзяржаўным воль-

нае асвоўнае пытанне філосафіі. «Будцё рэчаў, — ісаў ён, — незалежна ад сілы назнавання іх і існуе само сабою». У трак-навіне, узбуджаны адрагаю свайго, разбілі жалезам галовы нашы, якія вольнасці перашкаджаюць, галовы бесчалавечных свайго паноў і кроўю нашаю акрапілі нывы свае! Што ад гэтага згубіла-б дзяржава? Хутка з асароддзя іх вылучыліся б вялікія барацьбіты ў абарону прыгнечанага племені, але яны інакш пра сябе думалі-б і права прыгнечанага былі-б назаўважаны. Не мара гэта, але погляд праікае праз гэтую заслонку часу, якая ад вагні нашых будучыню засланяе; я гляджу праз цяае стагоддзе».

Матэрыялістычнае вырашанне Радзішчаў і праблему назнавання. Чалавек, паводзе Радзішчава, знае матэрыялізм навуковым свет, які выкалікае адчуванні, а яны даюць змест розуму, мышленню. Радзішчаў — ранучы вораг агнастыцызма. Ён верыць у сілу чалавечага пазнання, лічыць, што чалавек можа прадагнаць з'явы прыроды і ўдзейнічаць на прыроду. «І я, — гаварыў ён, — не ганцярэцца чалавеку... падпарадоўваючы ўладзе свайго гук, святло, гром, маланку, праменні сонечныя, рухалочы цяжыры неабдымныя, дасягаючы самых далёкіх меж сусвету, пазнаючы і прадагнаючы будучыню».

Аднак, матэрыялізм Радзішчава не быў ідалася паслядоўным, таму што ў яго філосафскай поглядзе маюць месца элементы дэзма.

Матэрыялістычны светаногляд Радзішчава быў накіраваны супраць мстыкі і ідэалізма, маспэтва і ішых відуў цемрашальства, якія былі шырока распаўсюджаны ў асароддзі дваранскай інтэлігенцыі Расіі ў канцы XVIII стагоддзя.

Радзішчаў зрабіў выключна вялікі ўплыў на далейшае развіццё прагрэсіўнай рускай культуры, літаратуры і філосафіі. У «Гісторыі рускай грамадскай думкі» Г. В. Пляханаў, падкрэслівачы матэрыялістычны характар светаногляду Радзішчава, гаворыць аб яго велізарным уплыве на перадавыя пласты грамадскай думкі ў Расіі. Паслядоўнікам рэвалюцыйных ідэй Радзішчава былі дэкабрысты і Пушкін, Грыбаводца і Лер

